

REMISSVAR

2025-01-13

Dnr: BO 2024-0242-2

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Promemorian (U2024/02201) - En modern krisreglering för verksamheter på skolområdet.

(dnr U2024/02201)

Sammanfattning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Barnombudsmannen tillstyrker de förslag som presenteras i promemorian, med vissa kommentarer. Förslagen i promemorian syftar i huvudsak till att möjliggöra för skolhuvudmän att under fredstida krissituationer eller höjd beredskap fortsätta att bedriva skolverksamhet. Detta är i linje med barns rätt till utbildning enligt barnkonventionen. Att alla skolhuvudmän omfattas främjar vidare likvärdigheten. Det saknas dock tydliga förslag som skyddar de mest utsatta barnens rättigheter vid krissituationer och höjd beredskap. Det kan röra sig om barn med funktionsnedsättning, barn i socioekonomisk utsatthet eller barn som är utsatta för olika former av våld i hemmet.

Barnombudsmannen anser vidare att förslagets kvalitet och legitimitet skulle ha stärkts om barn gjorts delaktiga i framtagandet av förslagen. Skolområdet är ett område som i högsta grad berör barn. FN:s barnrättskommitté har i sina senaste rekommendationer till Sverige framfört vikten av att ombesörja barnvänliga sätt för barn att delta i arbetet med lagar och andra författningar som har betydelse för möjligheterna att uppfylla åtagandet om barns rättigheter¹.

I Barnombudsmannens årsrapport "Alla tar ju inte ansvar" – barnkonventionen som lag under en samhällskris (2021)² uttrycker barn hur de upplever att beslut togs över deras huvuden.

Många av barnen uttryckte en frustration över de olika beslut som fattades i syfte att minska smittspridningen av coronaviruset; beslut som ofta upplevdes som ologiska. När genomgripande åtgärder införs, i t.ex. skolan, utan att det är förankrat bland eleverna eller kommunicerat hur det ska bidra till minskad smittspridning, är lojaliteten med åtgärderna svagare. Att få sin rätt till information tillgodosedd är viktigt för förståelse och lojalitet med beslut som påverkar livet i hög utsträckning.

¹ CRC/C/SWE/CO/6-7, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, 6 (b)

² <https://www.barnombudsmannen.se/stallningstaganden/publikationer/alla-tar-ju-inte-ansvar/>

"Var det någon som frågade er vad ni tyckte?"

"Ja, de berättade för oss, de sa till oss varför. De sa, det är så här med corona. Men, vi fick ju inte säga vår åsikt."

"I våran skola, de frågade inte ens oss vad vi tyckte om situationen och så, alltså, det blev ju bara så här, de ställde in skolan och så fick man studera hemma"

Barnombudsmannen har på uppdrag av regeringen tagit fram stödmaterial om hur barn kan göras delaktiga och publicerat detta på webben³. Det är olyckligt att en av regeringen tillsatt utredning med uppdrag att lämna förslag som i högsta grad berör barn inte gör barn delaktiga i arbetet.

Det är av största vikt att barns görs delaktiga vid ett eventuellt genomförande av förslagen i promemorian och att staten ställer krav på skolhuvudmän och myndigheter att göra barn delaktiga. En av rekommendationerna från Barnombudsmannen i ovan nämnda rapport var att säkerställa att offentliga aktörer med särskilt ansvar för krisberedskap och extraordinära händelser gör barn delaktiga.

Barnombudsmannens kommentarer till vissa förslag

5.1 En tydlig och modern förordning

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget. Det är bra att en ny reglering omfattar alla skolhuvudmän och ger möjlighet att anpassa undervisningen i krissituationer. Förslaget stärker barns rätt till utbildning enligt barnkonventionen. Förslagen ligger i linje med det som Barnombudsmannen rekommenderade i vår årsrapport "Alla tar ju inte ansvar" – barnkonventionen som lag under en samhällskris (2021) när det gäller att tydliggöra skolans uppdrag under en kris och tydliggöra huvudmännens ansvar.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att säkerställa att det finns skyddsmekanismer för utsatta barn när den nya förordningen eventuellt genomförs. Det kan röra sig om barn med funktionsnedsättningar, barn i socioekonomiskt svaga miljöer eller barn som är utsatta för olika former av våld i hemmet.

Det är även viktigt att barns egna åsikter tas tillvara vid övergång till fjärr- eller distansundervisning.

7.2.1 Behov av omsorg för barn vars vårdnadshavare har uppgifter i samhällsviktig verksamhet

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget. Förslaget stärker barns rätt till omsorg och utveckling och visar på förståelse för barns individuella behov, särskilt i krissituationer.

Barnombudsmannen anser att det bör införas minimikrav på omsorgens kvalitet och omfattning. De bör även finnas mekanismer som säkerställer att barn i behov av särskilt stöd får tillgång till detta oavsett geografiskt område. Vid genomförandet bör barnets behov av omsorg ges tydligt fokus. Barnets bästa måste vara ledande och inte stå tillbaka för vårdnadshavares eller samhällets behov.

³ Se Barnombudsmannens regleringsbrev för 2024. (S2023/02468)

7.3.1 Kommunen ska sörja för att alla skolpliktiga barn som vistas där får föreskriven utbildning

8.3.1 Kommunen ska sörja för att alla skolpliktiga barn som vistas där får föreskriven utbildning

Barnombudsmannen tillstyrker att kommunens ansvar att sörja för utbildning för alla skolpliktiga ska omfatta alla skolformer.

Barnombudsmannen vill dock påpeka att även barn som inte omfattas av skolplikt måste omfattas av kommunens ansvar. Det kan till exempel röra sig om barn under asylprövning eller barn som vistas i Sverige under skydd av EU:s massflyktsdirektiv och som har rätt till utbildning.

7.3.3 En möjlighet att övergå till fjärr- och distansundervisning

8.3.3 En möjlighet att övergå till fjärr- och distansundervisning

8.3.5 Beslut ska dokumenteras och anmälas till Skolinspektionen

Barnombudsmannen tillstyrker förslagen. Fjärr- och distansundervisning kan vara en lösning för att säkerställa utbildningens kontinuitet. Barns rätt till social interaktion och kvalitet i lärandet kan påverkas negativt av förslagen.

Vid övergång till fjärr- eller distansundervisning är det viktigt att alla barn har tillgång till nödvändig teknik och stöd. Barn i socioekonomiskt utsatta hushåll kan ha begränsad tillgång till digitala verktyg och internet. Det äventyrar likvärdigheten. Stödet bör även anpassas efter barnets behov av social interaktion. Särskilda anpassningar kan behövas för barn som vistas i slutna miljöer såsom Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem, hem för vård eller boende (HVB), häkten eller inom psykiatrisk tvångsvård.

Vid distansundervisning måste särskild uppmärksamhet riktas av kommunernas socialtjänster mot barn som är utsatta för olika former av våld i hemmet. Barn som isoleras i sådana miljöer riskerar att fara mycket illa. Socialtjänst och skolhuvudmän måste därför ha en tydlig kommunikation inför införande av fjärr- och distansundervisning.

7.4 Behov av kompetensförsörjning

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget. Det är positivt för barns rätt till högre utbildning att fler områden än vårdutbildning omfattas.

Det är viktigt att barn görs delaktiga av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) när myndigheten avgör vilka utbildningar som ska prioriteras. Det stärker legitimiteten och barns förståelse för vilka utbildningar som ska prioriteras. Det är också viktigt att hänsyn tas till samhällets framtida behov av kompetensförsörjning och inte enbart till det som bedöms behövas under en krissituation.

7.5.1 Samtliga skolverksamheter ska ha en plan för verksamheten inför och vid höjd beredskap

7.5.2 Krisplanen ska tas fram i enlighet med riktlinjer från Skolverket och länsstyrelsen

8.5 Samtliga skolverksamheter ska ha en plan för verksamheten inför och vid framtida krissituationer

Barnombudsmannen tillstyrker förslagen. Genom krisplaner stärks skyddet för barns rättigheter under krissituationer. Planerna bidrar till bättre beredskap och tydligare ansvarsfördelning.

Barnombudsmannen anser att nationella bindande riktlinjer ska införas för utformning av krisplaner – i annat fall riskerar kvaliteten på planerna att skilja sig åt över landet. Det kan leda till ojämlikhet i skyddet av barnets rättigheter. Riktlinjerna måste ställa krav på ett tydligt barnperspektiv och att barn görs delaktiga i framtagandet av krisplanerna. Att göra barn delaktiga stärker planernas legitimitet och följsamheten till planerna. Planerna måste även omfatta en beredskap att hantera den oro barn kan uppleva, för sitt eget liv och hälsa och för anhörigas liv och hälsa, vid de händelser som avses. Samverkan mellan kommuner och civilsamhällesorganisationer i utformandet och genomförandet av planerna kan även det stärka barns rättigheter.

7.6 Ett samordningsansvar för kommunerna

8.6 Ett samordningsansvar för kommunerna

Barnombudsmannen tillstyrker förslagen. Ett tydligt samordningsansvar för kommunikation och information stärker likvärdigheten för barn i skolan. Alla huvudmän får tillgång till samma information. Det minskar även risken för att barns rätt till utbildning påverkas genom bristande information.

För att samordningen ska lyckas och anser Barnombudsmannen att det ska införas ett system för att övervaka hur väl kommunerna uppfyller sitt samordningsansvar. Det måste säkerställas att barn i alla skolformer har samma tillgång till information och stöd vid kriser. Barnombudsmannen rekommenderade i ovan nämnda årsrapport att säkerställa barnanpassad information inför och vid kriser och extraordinära händelser. Det måste vara tydligt att detta ligger inom kommunernas samordningsansvar.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande i ärendet har varit avdelningschefen Erik Henriksson. I den slutliga handläggningen av ärendet har även chefsjuristen Tove Björnheden och biträdande avdelningschefen Martina Blombergsson deltagit.

Juno Blom
Barnombudsman